

بنفشه

به فارسی «بنفشه» و «بنفشه وحشی» و در کتب طب سنتی با نام «بنفسج» نامبرده می‌شود. به فرانسوی آن Violette و به انگلیسی Viola، Violet و Blue violet گویند. گیاهی است از خانواده Violaceae دارای گونه‌های مختلفی است. در زیر نام علمی چند گونه آن را که از نظر خواص دارویی بیشتر مورد توجه هستند، در زیر شرح داده می‌شود.

1. بنفشه معطر وحشی.

به فرانسوی Violette odorante و Violette des haies و به انگلیسی Sweet Violet و Viola odorata L نام علمی آن می‌باشد. به هندی نیز بنفشه گفته می‌شود.

مشخصات

بنفشه معطر گیاهی است وحشی چند ساله دارای گل‌های بسیار معطر به رنگ بنفش تیره که در بهار ظاهر می‌شود. ریشه آن دوده طویل و برخلاف گل آن بدبو می‌باشد.

گیاه خیلی کوچک است. برگ‌های آن متناوب می‌باشد. تکثیر آن با تقسیم بوته پس از خاتمه گل دادن در پاییز و یا با کاشت بذر در خزانه و انتقال نهال کوچک آن در بهار در زمین اصلی می‌باشد. این گیاه در آب و هوای معتدل و نقاط سایه‌دار اغلب مناطق دنیا می‌روید. در ایران در اغلب نواحی معتدل به‌طور خودرو دیده می‌شود. در دامنه‌های البرز، کندوان، کرج، هرزویل، دامنه‌های مرطوب راه عمارلو، کبوترچاک و

معارف گیاهی، ج 6، ص: 368

رودبار شناسایی شده است. از گل و ریشه و در برخی موارد از برگ و تخم این گیاه نیز در طب سنتی به عنوان دارو استفاده می‌شود.

ترکیبات شیمیایی

در ریشه بنفشه معطر گلوکوزید و متیل سالیسیلات¹ یافت می‌شود. از ریشه بنفشه یک آکالوئید به نام ویولین² و یک گلی کوزید به نام ویولا کوئرسیترین³ که احتمالاً مشابه روتین است و یک ساپونین به دست می‌آید. در ریشه‌ها و غنچه‌ها و برگ‌های بنفشه ترکیب متیل سالیسیلات در شکل گلوکوزید وجود دارد.

¹ (1) Methyl Salicylate

² (2) Violine

و یولین پس از اینکه از ریشه بنفشه استخراج شد به شکل گردی است سفیدرنگ با طعم تلخ و تند که در آب کم حل می‌شود ولی در الکل حل نمی‌شود و قی‌آور است.

بنفشه دارای مقدار کمی اسانس با بوی مطبوع است و برگ آن نیز دارای مقدار کمی آنتوسیانین^۴ می‌باشد.

خواص - کاربرد

در هند از بنفشه به عنوان معرق و برای کاهش تب استفاده می‌شود. از گل بنفشه به عنوان نرم‌کننده و در موارد اختلالات صفراوی و ناراحتی‌های ریه‌ها مصرف می‌شود.

از گل بنفشه شربت‌های درست می‌کنند که برای رفع ناراحتی‌های بچه‌ها مفید است. و از ریشه آن به عنوان قی‌آور استفاده می‌شود.

بنفشه از نظر طبیعت طبق رأی حکمای طب سنتی سرد و مرطوب است و از نظر خواص معتقدند که مسهل صفرا می‌باشد و عطش، حدت خون، تبهای گرم و خفقان را تسکین می‌دهد. اگر در این موارد با ماء الشعیر و آلو خورده شود اثر آن بیشتر است و برای نزله، زکام، سرفه و سرماخوردگی و ناراحتی‌های معده و کبد و طحال و درد کلیه چه از طریق خوردن و چه از طریق ریختن و مالیدن دم‌کرده آن روی عضو و یا استفاده از ضماد آن نافع است.

معارف گیاهی، ج 6، ص: 369

بویدن گل تازه بنفشه خواب‌آور است. اگر هر روز 15-8 گرم از گل خشک آن به طور گرد مخلوط با آب سرد تا چند روز خورده شود برای رفع اسهال صفراوی نافع است و اگر 15 گرم ساییده گل آن با 25 گرم شیرخشت و 25 گرم شکر سرخ خورده شود، مسهل سریع‌العملی است. ریختن چند قطره از دم‌کرده بنفشه در بینی برای باز کردن تنفس و رفع خشونت سینه و زکام خیلی نافع است.

اگر دم‌کرده آن را با گل بابونه روی سر بریزند رفع سردرد می‌کند. اسراف در خوردن آن موجب ضعف و باعث سنگینی معده و آشفتگی حال می‌شود و در این قبیل موارد باید انیسون خورد. مقدار خوراک از جرم گل خشک یا برگ بنفشه حد اکثر تا 25 گرم و در دم‌کرده‌ها تا 50 گرم است. گل بنفشه را در موقع تهیه نباید زیاد جوش داد زیرا اثر آن کاسته می‌شود و دم‌کرده آن همیشه بهتر است. معمولاً با شکر سرخ خورده می‌شود و اگر با آلو و عناب و تمر هندی و شاتره و هلیله خورده شود مسهل قوی می‌باشد. خوردن آب برگ بنفشه که با ثلث آن شکر مخلوط شود برای عارضه خروج مقعد اطفال مفید است. ریشه بنفشه قی‌آور است.

³ Violaquercitrin.(3)

⁴ Anthocyanine.(4)

روش تهیه شربت بنفشه: گل بنفشه تازه 100 گرم، آب مقطر به اندازه کافی و قند 380 گرم. گلها را از بن سبز آن جدا کرده و مدت 12 ساعت در 200 گرم آب جوش دم کنند و از پارچه تمیزی با فشار رد کنند و صاف کنند و صاف شده را بگذارند ته نشین شود و صاف روی آن را بردارند، و با شکر سرخ مخلوط کرده در حمام ماریه قند را در آن حل کنند. این شربت خلطآور و کمی ملین است و مقدار خوراک از آن 40-20 گرم می باشد.

تیزان بنفشه: گل بنفشه خشک پاک کرده 8 گرم، آب 100 گرم. این دو را مخلوط کنند و بگذارند خوب خیس بخورد و صاف کنند و یا دم کرده و صاف کنند و فنجان فنجان در روز بیاشامند خلطآور و ملین است.

برای تهیه مسهل اطفال 16 گرم گل بنفشه را در 500 گرم آب دم می کنند، مسهل خوبی است.

شربت ترکیبی خوشمزه بنفشه که کودکان با میل می خورند و مسهل سودا و بلغم است: زنجبیل 11 گرم، مصطکی 11 گرم، قرنفل 11 گرم، قاقله 11 گرم، گل سرخ 11 گرم، بسفایح 19 گرم، سنا مکی 19 گرم، سقمونیا 19 گرم، تربد سفید که تراشیده باشد و با روغن بادام چرب شده باشد 8 گرم، گل بنفشه 8 گرم، شربت بنفشه

معارف گیاهی، ج 6، ص: 370

70 گرم، شربت نیلوفر 70 گرم، شربت گاوزبان 70 گرم، ترنجبین 100 گرم، شیرخشت 100 گرم، آب آلوبخارا 150 گرم، آب تمر هندی 150 گرم، و مشک 3/5 گرم. ابتدا سقمونیا و گل بنفشه را مخلوط کرده و خوب نرم بسایند و با سایر اجزاء جامد یاد شده که خوب کوبیده و بیخته شده اند مخلوط نمایند. بعد ترنجبین و شیرخشت را در گلاب حل و صاف نموده و با شربتها و 400 گرم قند مخلوط کرده قوام بیاورند بعد سایر داروهای کوبیده و ساییده شده و بیخته را در آن بریزند و خوب به هم بزنند تا کاملا مخلوط شود. مقدار مصرف از این شربت 20-10 گرم هربار است.

روش تهیه جوشانده ترکیبی بنفشه که برای نرم کردن سینه و به عنوان خلطآور قوی مصرف می شود: گل بنفشه، گل خطمی، گل پنیرک، گل شقایق، گل رجل القظ، پای خر، بوسیر را به نسبت مساوی مخلوط کرده و دم کرده ای بر مبنای 5 گرم از مخلوط فوق در هزار گرم آب جوش تهیه و پس از صاف کردن، فنجان فنجان مصرف کنند.

2. بنفشه گونه *Viola cinerea* Boiss.

گیاهی است چندساله به رنگ خاکستری سفید. این بنفشه در هندوستان و در بعضی مناطق ایران در شکافهای سنگی کوهها می روید. از نظر خواص دارویی تقریباً در ردیف بنفشه معطر است.

3. بنفشه سه رنگ.

به فرانسوی *Pensee sauvage* و به انگلیسی *Wild pency* گفته می‌شود. و وارسته‌ای از آن در گل‌کاری‌ها با نام بنفشه فرنگی کاشته می‌شود. نام علمی آن *Viola Tricolor L. Var arvensis Murr*. گیاهی است یک سال و دوساله و در برخی موارد برحسب ارقام مختلف آن چند ساله است. در بعضی ارقام بدون کرک و گاهی با کرک است.

ترکیبات شیمیایی

در این بنفشه گلوکوزید زردرنگی به نام ویولاکوئرستین^۵ یافت می‌شود و در ریشه آن نیز ویولین وجود دارد.

معارف گیاهی، ج 6، ص: 371

خواص - کاربرد

در اسپانیا گلها و برگ بنفشه گونه *V. tricolor* به عنوان محرک مورد توجه است و در موارد روماتیسم و بیماری جلدی مصرف می‌شود. در استعمال داخلی دم‌کرده آن را برای تصفیه خون، رفع جوش، کورک، تب‌خال، دمل و نظایر آن می‌خورند. ریشه آن در هند به جای اپیکا برای آوردن قی مصرف می‌شود و از دم‌کرده ریشه آن برای قطع اسهال خونی کودکان استفاده می‌شود. در استعمال خارجی 4-8 گرم گیاه و گل آن را در 250 گرم آب 8-10 ساعت خیس می‌کنند و معادل ثلث وزن محلول حاصله قند و شیر اضافه می‌نمایند و می‌جوشانند تا حل شود. از این محلول برای رفع اکزمای پوست استفاده می‌شود.

برای تهیه دم‌کرده آن 30-15 گرم گل خشک بنفشه را در 1000 گرم آب جوش دم می‌کنند. برای تهیه محلول قی‌آور 5-2 گرم ریشه بنفشه را در یک فنجان آب می‌جوشانند و مصرف می‌کنند. شیر تازه گیاه نیز 50 گرم در روز مصرف می‌شود.

4. بنفشه گونه *Viola sylvestris* (Lam.) Reichb

که مترادف آن *Viola silvatica* Boiss. می‌باشد. گیاهی است یکساله خیلی کوچک. گل‌های آن بدون عطر به رنگ بنفش روشن یا آبی. این گونه در مناطق شمالی ایران انتشار دارد و کاشته نیز می‌شود.

خواص - کاربرد

در هند از گونه فوق برای رفع ناراحتی سینه و دفع سرفه استفاده می‌شود و از له‌کرده ساقه، برگ و گل‌های گیاه روی زخم‌های بد و جراحتهای می‌گذارند، التیام‌بخش است.

⁵ (1) Violaquercetin

در فرانسه مرسوم است از ریشه بنفشه به عنوان مسهل در موارد یبوست استفاده می‌شود. برای این کار 20-15 گرم ریشه بنفشه را گرفته پس از تمیز کردن آن را کاملاً خرد می‌کنند و در 300 گرم آب می‌جوشانند تا مقدار آن نصف شود یعنی 150 گرم شود. این جوشانده را صبح ناشتا و در یک‌دفعه می‌خورند. در امریکا دم‌کرده گیاه را برای تصفیه خون، کنترل سرطان، و بیماری‌های پوستی تجویز می‌کنند و بخصوص اگر با شبدر قرمز و شاه‌پسند مخلوط و دم شود اثرش بسیار محسوس‌تر است.⁶

⁶ میر حیدر، حسین، معارف گیاهی، 8 جلد، دفتر نشر فرهنگ اسلامی - تهران، چاپ: هفتم، 1385 ه.ش.